

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Daniel Brohall

Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

En studie om den misstänktes rättsskydd i förhållande till
strafflindringsgrunden

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1. INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsning	5
1.4 Metod och material	5
1.5 Teoretiska utgångspunkter	6
1.6 Disposition	6
2. GÄLLANDE RÄTT	8
2.1 Allmänt om straffmätning och påföljd	8
2.2 Billighetsskälen	8
2.3 Medges strafflindring idag vid medverkan till utredning av egen brottslighet?	10
3. DEN NYA STRAFFLINDRINGSGRUNDEN	12
3.1 Bakgrund	12
3.2 Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet	13
4. FÖRHÖRSREGLERNA	16
5. EUROPAKONVENTIONEN	19
5.1 Allmänt om Europakonventionen och rätten till en rättvis rättegång	19
5.2 Rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv	20
5.3 Ytterligare inskränkning av rättigheterna	22
5.4 Oskyldighetspresumtionen	24
6. ANALYS OCH SLUTSATSER	26
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
Källor	31
Litteratur	30
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	32
Svenska rättsfall och JO avgöranden	32
Rättsfall från Europadomstolen	32

Summary

According to chapter 29 § 5 brottsbalken, the court shall take reasonable consideration to certain extenuating circumstances when deciding the sentence. These circumstances, which are usually called fairness reasons, can lead to a more lenient penalty for the offender. The Swedish government has recently proposed that the equitable grounds should be expanded to include cases where the defendant has contributed to the investigation of his own crime. This is something that the court, under certain circumstances, already considers to be a ground for penalty relief. However, the government believes that if the fairness reason is legislated, it will create further incentive for the suspect to contribute to the investigation, and thus improve the efficiency of criminal investigations. Therefore, the bill is mainly justified on efficiency grounds and thus deviates from existing fairness reasons which are considered unjust not to take into consideration.

The purpose of this essay is to examine how a regime, where the suspect is rewarded for having contributed to the investigation, relates to certain key legal principles that protect the suspect in the criminal investigation. In the essay, it is argued how the bill – even though probably not unlawful – can weaken the suspect's legal protection. A statement has been made about central interrogation rules, where the focus has been on some illegal interrogation methods which might be more common with an introduction of the bill. However, this essay mainly focuses on the principles the right to silence, the privilege against self-incrimination and the presumption of innocence. These principles protect, among other things, the suspect from improper coercion by the state and the suspect's will to not contribute to the investigation. It is argued, even though some restrictions of these rights may be allowed, that the legal protection of these principles is substantial and it is crucial that they are maintained if the bill is introduced.

Furthermore, this essay has analyzed the bill from a legal perspective, where it is argued that there are no guarantees that reduced sentence will be given – even if the suspect has contributed to the investigation. Because of the prosecutor's limited authority to decide the sanction, it can neither be predicted how big the penalty relief will be.

Sammanfattning

Enligt 29 kap. 5 § brottsbalken ska domstolen vid straffmätning i skälig omfattning beakta vissa förmildrande omständigheter. Dessa omständigheter, vilka man brukar kalla billighetsskäl, kan leda till ett lindrigare straff för gärningsmannen. Regeringen har nyligen föreslagit att billighetsskäl bör utökas till att även omfatta de fall där den tilltalade i väsentlig omfattning medverkat till utredningen av egen brottslighet. Detta är något som rättspraxis, under vissa förhållanden, redan idag ansett kunna utgöra skäl för strafflindring. Regeringen anser emellertid att ett införande av strafflindringsgrunden kommer ge ytterligare incitament för den misstänkte att bidra till utredningen och därigenom effektivisera brottsutredningarna. Förslaget är därmed till huvudsak motiverat av effektivitetsskäl och avviker således från existerande billighetsskäl vilka anses vara orättfärdigt att inte ta hänsyn till.

Syftet med denna uppsats är att närmare granska hur en ordning, där den misstänkte belönas för att ha medverkat till utredningen, förhåller sig till vissa centrala rättsprinciper som ska skydda den misstänkte vid brottsutredningen. I uppsatsen argumenteras för hur lagförslaget – även om det som utgångspunkt inte torde vara rättsstridigt – kan leda till att den misstänktes rättsskydd urholkas. En redogörelse har gjorts för centrala förhållningsregler, där fokus legat på vissa otillåtna förhörsmetoder som kan tänkas bli vanligare vid ett införande av lagförslaget. Uppsatsen har emellertid framförallt behandlat de straffrättsliga principerna rätten till tystnad, rätten att inte belasta sig själv och oskyldighetspresumtionen, vilka bland annat syftar till att förhindra otillbörligt tvång från staten och att respektera den misstänktes vilja att inte bidra till utredningen. Det har här konstaterats att viss inskränkning av dessa rättigheter kan tillåtas, men att det rättsskydd dessa principer ger den misstänkte likväl är omfattande och av central betydelse att de upprätthållas vid ett införande av lagförslaget.

Vidare har uppsatsen analyserat lagförslaget utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Det har här konstaterats att det inte finns några garantier att strafflindring ges trots att den misstänkte bidragit till utredningen. På grund av åklagares begränsade befogenheter att bestämma över påföljdsfrågan kan det heller inte förutses hur stor strafflindringen kommer vara.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
Europadomstolen	Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europakonventionen	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsform (1974:152)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I en strävan att öka effektiviteten i svenskt rättsväsende har regeringen nyligen lagt fram ett förslag om att strafflindringen ska kunna ges för den som hjälper till med utredningen av egen brottslighet. Lagförslaget, som föreslås träda i kraft 1 april 2015, ger således incitament för den misstänkte att lämna uppgifter som är till dennes nackdel. En sådan strafflindringsgrund kommer enligt regeringen att förkorta brottsutredningarna och leda till att fler – framför allt svårutredda – brott utreds. I en sådan ordning där effektivitetsskäl torde vara styrande kan det ifrågasättas om inte balansgången mellan rättssäkerhet och effektivitet, vilken är grundlagsreglerad i RF 2 kap. 11 § andra stycket, åsidosätts.

När det finns incitament för den misstänkte att hjälpa till med utredningen, finns det även påtryckningsmedel som de utredande myndigheterna kan använda för att förmå den misstänkte att bidra till utredningen. En sådan ordning ställer ytterligare krav på att de regler som ska garantera den misstänktes rättsskydd inte urholkas. Mot denna bakgrund finner jag det intressant att närmare undersöka hur den misstänktes rättsskydd står sig till den föreslagna strafflindringsgrunden.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att närmare granska det rättsskydd som den misstänkte åtnjuter vid brottmålsförfarandet – från misstanke om brott till rättegång – och hur detta förhåller sig till den föreslagna strafflindringsgrunden.

För att kunna besvara uppsatsens syfte kommer jag försöka svara på följande frågor:

- Hur kommer den nya strafflindringsgrunden tillämpas?
- Strider strafflindringsgrunden mot rätten till tystnad, rätten att inte belasta sig själv eller oskyldighetspresumtionen?
- Vilka konsekvenser kan lagförslaget tänkas ha för förhållningarna?

1.3 Avgränsning

Denna uppsats fokuserar på att närmare redogöra för hur den föreslagna strafflindringsgrunden förhåller sig till vissa centrala bestämmelser som reglerar den misstänktes rättsskydd vid brottsutredning. Uppsatsen berör endast svenska förhållanden och någon komparativ studie av hur liknande strafflindringsgrunder tillämpas i andra länder har inte gjorts. Vidare har inte någon diskussion förts om lagförslaget innebär ett steg på vägen mot ett införande av plea bargain¹ eller kronvittne i Sverige. Frågor som rör vilka möjligheter som finns för åklagare att påverka påföljdsfrågan – vilket visserligen i allra högsta grad berör den misstänktes rättsskydd – har av utrymmesskäl till huvudsak lämnats utanför denna uppsats. Istället har jag, som nämnts, valt att behandla vilket rättsskydd den misstänkte åtnjuter vid brottsutredningen. Här har fokus legat på vissa straffrättsliga principer som återfinns i Europakonventionen, som bland annat ger den misstänkte en rätt att förbli passiv under utredningen, och vissa centrala förhållningsregler i 23 kap. RB. Uppsatsen har därmed inte på något sätt behandlat samtliga regleringar som rör den misstänktes rättsskydd, utan har avgränsats till det, enligt min mening, mest relevanta och intressanta.

1.4 Metod och material

Denna uppsats har använt en rättsdogmatisk metod för att beskriva och analysera den misstänktes rättsskydd vid brottsutredningen. Jag har uteslutande använt de allmänt erkända rättskällorna lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och rättsdogmatisk litteratur för att fastställa gällande rätt. I den avslutande analysen har till viss del ett kritiskt perspektiv anlagts som, utöver att besvara frågeställningarna, fokuserar på vilka konsekvenser ett införande av lagförslaget kan tänkas ha för den misstänktes rättsskydd.

Det material som använts har främst varit offentliga publikationer, såsom propositioner och SOU, tillsammans med relevant doktrin. Doktrinen har även varit till stor hjälp för att hitta de rättsfall som har behandlats i uppsatsen. Eftersom strafflindringsgrunden inte införts har det i detta avsnitt i princip endast varit möjligt att använda den lagrådsremiss

---

¹ Med plea-bargain avses vanligtvis att åklagare, i gengäld mot den misstänktes erkännande eller medverkan till utredningen, begränsar åtalet eller påföljden.

regeringen lagt fram och de två statliga utredningar som ligger till grund för detta förslag.

1.5 Teoretiska utgångspunkter

Till viss del har jag även analyserat lagförslaget utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Rättssäkerhetsbegreppet används flitigt inom juridiken men dess närmare innebörd torde inte vara helt klar.² Centrala begrepp som är starkt förknippade med rättssäkerhet är dock förutsebarhet, objektivitet, likhet inför lagen och legalitet. Med rättssäkerhet avses emellertid i denna uppsats – i linje med vad Åke Frändberg framhäver vara centralt för begreppet – främst att lagen ska vara förutsebar och tillämpas på ett korrekt sätt.³ Den misstänkte ska således kunna förutse vilka konsekvenser som följer av ett visst agerande och lagen ska inte användas på ett sätt som innebär att den misstänktes rättsskydd urholkas.

1.6 Disposition

Kapitel två behandlar allmänna bestämmelser om straffmätning, hur befintliga straffflindringsgrunder tillämpas och om det redan idag finns utrymme för att ta hänsyn till den tilltalades medverkan till utredningen.

I det tredje kapitlet har den föreslagna straffflindringsgrunden behandlats. Denna del innefattar även en kort bakgrund om vilka övervägande som gjorts och hur arbetet med lagförslaget har genomförts.

I det fjärde kapitlet har jag beskrivit vissa förhållningsregler som återfinns i 23 kap. RB. Framförallt behandlas sådana otillåtna förhörsmetoder som, enligt min mening, kan tänkas bli aktuella vid ett införande av lagförslaget. Det har även kortfattat redogjorts för rätten till att ha försvarare närvarande vid förhör, samt vilken betydelse material som tillkommit i strid med bestämmelsen har.

---

² Zila, s. 284.

³ Frändberg, s. 274-275.

Det femte kapitlet handlar om det rättsskydd den misstänkte åtnjuter enligt Europakonventionens bestämmelser. Fokus har här legat på att närmare behandla relevant praxis för de tre rättsliga principerna som framgår av frågeställning två.

Det sjätte och avslutande kapitlet har en analys och några slutsatser gjorts. Denna del återknyter till övriga kapitel, även om främst uppsatsens syfte och frågeställningar försöker besvaras.

2. Gällande rätt

2.1 Allmänt om straffmätning och påföljd

De nuvarande bestämmelserna om straffmätning och påföljdsval tillkom efter 1988 års lagändring och trädde i kraft 1989. Innan lagändringen var påföljdsbestämmelserna knapphändiga och bestod endast av ett lagrum, BrB 1 kap. 7 §. Enligt detta lagrum skulle domstolen vid val av påföljd, med beaktande av att allmän laglydnad upprätthålls, ta särskilt avseende vid att påföljden främjar gärningsmannens anpassning i samhället.⁴ Lagrummet får därmed anses utgöra ett exempel på de under tiden rådande bestraffningsideologierna individualprevention och allmänprevention – vilka främst syftade till att avskräcka både allmänheten och gärningsmannen från att begå fler brott.⁵ I och med införandet av de nya bestämmelserna om straffmätning och påföljdsval år 1989, betonades istället rättsäkerhet, proportionalitet, ekvivalens och rättslig likabehandling vara styrande för straffmätning och bestämmande av påföljd.⁶

Bestämmelserna om straffmätning och påföljdsval, vilka ska resultera i ett konkret bötesstraff eller i ett konkret fängelsestraff, återfinns idag i kap. 29 och 30 BrB. Av central betydelse för straffmätningen har bestämmandet av brottets straffvärde, vilket är en bedömning av hur allvarligt och förkastligt det aktuella brottet anses vara.

Regleringen om straffvärde återfinns i 29 kap. 1 § andra stycket BrB och stadgar att vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta, samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Vidare ska även de, enligt 29 kap. 2 och 3 §§ BrB, försvårande respektive förmildrande omständigheter beaktas vid denna bedömning.

2.2 Billighetsskäl

Utöver straffvärdet ska domstolen, enligt 29 kap. 4 § BrB, vid straffmätning i skärpande riktning beakta om den tilltalade tidigare har begått brott, samt i skälig omfattning

---

⁴ Prop. 1987/88:120, s. 32.

⁵ Borgeke, s. 187.

⁶ Prop. 1987/88:120, s. 36-37.

beakta de strafflindrande omständigheter som anges i 29 kap. 5 § BrB. Dessa omständigheter, vilka man brukar kalla billighetsskäl, som anges i sistnämnda lagrum tar främst sikte på den tilltalades personliga förhållanden och dennes handlande efter att brottet har begåtts. Att inte ta hänsyn till dessa omständigheter vore orättfärdigt menade Fängelsestraffkommittén.⁷ Enligt 30 kap. 4 § BrB ska strafflindringsgrunderna även beaktas vid domstolens val av påföljd.

Billighetsskäl är till antalet åtta och enligt förarbetena uttömmande. Detta torde dock till viss del sakna betydelse då punkt 8 är allmänt hållen, närmast som en generalklausul, och kan således tillämpas på flertal situationer. Vad gäller övriga sju punkter är dessa relativt preciserade och kan, om man så vill, delas in i tre huvudgrupper.⁸ Den första gruppen rör sådana omständigheter där den tilltalade drabbats av någon ytterligare negativ följd, s.k. sanktionskumulation, och hit hör *punkt 1* allvarlig kroppsskada, *punkt 4* utvisats, samt *punkt 5* försvårad arbetssituation. Grupp två är nära besläktad med frivillig tillbakaträdande från försök i 23 kap. 3 § BrB och hit räknas *punkt 2* försökt att förebygga, avhjälpa eller begränsa skadan av brottet, och *punkt 3* frivillig angivelse av eget brott. Slutligen omfattar grupp tre de omständigheter som den tilltalade inte ansetts haft kontroll över, men som innebär att det vore oskäligt att döma ut ett straff som motsvarar straffvärdet, hit räknas *punkt 6* hög ålder eller dålig hälsa, och *punkt 7* lång förfluten tid sedan brottet begicks.

För att undvika oenhetlig praxis och sociala orättvisor ska strafflindringsgrunderna tillämpas med försiktighet.⁹ Det kan även tilläggas att förekomsten av billighetsskäl inte avser den tilltalades skuldfråga. Åklagaren har således varken utredningsskyldighet eller bevisbördan för att någon strafflindringsgrund föreligger, detta faller istället på domstolen och till viss del den tilltalade.¹⁰

---

⁷ SOU 1986:14, s. 422-423. Fängelsestraffkommittén ansvarade för denna utredning.

⁸ Olsson, s. 485.

⁹ Prop. 1987/88, s. 90.

¹⁰ Borgeke, s. 193.

2.3 Medges strafflindring idag vid medverkan till utredning av egen brottslighet?

Av de ovan nämnda strafflindringsgrunderna är det framförallt punkt 2 och punkt 3 – vilka båda kräver ett visst agerande av den misstänkte – samt punkt 8, som störst utrymme finns för att beakta den situation lagförslaget avser. Jag ska därmed, kortfattat, närmare redogöra för vilka situationer dessa strafflindringsgrunder kan tillämpas på.

Punkt 2 omfattar de fall där gärningsmannen, efter förmåga, sökt att förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet. Det krävs som huvudregel att agerandet är grundat på eget initiativ, alltså innan brottet upptäckts, men det är inte uteslutet att bestämmelsen i undantagsfall även kan tillämpas efter upptäckten.¹¹ Centralt för strafflindringsgrunden är dock att gärningsmannens agerande är grundat på visad ånger, vilket, för att nämna ett exempel, ansetts vara uppfyllt när gärningsmannen efter att ha misshandlat någon hjälper denne till sjukhus.¹²

Vad gäller punkt 3, frivillig angivelse, framgår det av förarbetena att själva angivelsen är det väsentliga, och när den misstänkte blivit upptäckt och därefter underlättar polisens arbete aktualiserar således inte punkt 3.¹³ Vidare omfattar strafflindringsgrunden endast angivelse av eget brott där misstanke ännu inte föreligger. Frivillig angivelse anses dock föreligga när den misstänkte gripits för ett brott och därefter självant berättar om andra brott som han inte misstänks för.¹⁴ Något krav på att den misstänkte, efter angivelsen, underlättar utredningen ställs inte för att strafflindring ska ges.¹⁵

Även om punkt 8 ger utrymme för att beakta andra omständigheter än de preciserade strafflindringsgrunderna ska bestämmelsen tillämpas med försiktighet. Endast de omständigheter som anses vara likvärdiga och lika tungt vägande som övriga billighetsskäl ska tas hänsyn till.¹⁶ Dock omfattas både omständigheter som avser gärningsmannens personliga förhållanden och omständigheter som inträtt efter brottet

---

¹¹ Prop. 1987/88, s. 91-92.

¹² Ågren, s. 114.

¹³ Prop. 1987/88, s. 92.

¹⁴ Prop. 1987/88, s. 92.

¹⁵ Ågren, s. 144.

¹⁶ Prop. 1987/88, s. 96.

begåtts.¹⁷ Av förarbetena framgår emellertid inte om strafflindring kan ges vid medverkan till utredningen. Istället har lagstiftaren lämnat till rättspraxis att närmare bedöma huruvida utrymme finns för att beakta en sådan situation; vilket är något HD tagit ställning till i NJA 2008 s. 349.¹⁸ I fallet, där två 21-åringar dömdes för drygt 30 stöldar, hade de som misstänkta under utredningen bland annat pekat ut platser där brott begåtts och möjliggjort att stora delar av stöldgodsen kunde återlämnas till ägarna. HD konstaterade att punkt 2 inte direkt omfattar de fall där den misstänkte har medverkat till utredningen av egen brottslighet. En sådan situation kunde däremot, menade HD, under *vissa förhållanden* anses falla in under sådana omständigheter som anges i punkt 8. Sådana förhållanden ansågs föreligga i det aktuella fallet och de två 21-åringarna fick, utöver frivillig angivelse, således strafflindring för deras medverkan till utredningen.

---

¹⁷ Prop. 1987/88, s. 96.

¹⁸ Även i NJA 1991:255 medgavs strafflindring vid medverkan till utredningen.

3. Den nya strafflindringsgrunden

3.1 Bakgrund

Billighetsskäl i 29 kap. 5 § BrB är oförändrade sedan dess tillkomst 1989, men har under 2000-talet blivit föremål för utredningar. År 2000 tillsattes en statlig utredning med uppgift att bland annat undersöka vilka möjligheter det fanns att förkorta brottmålsförfarandet i Sverige. Styrande för uppdraget var att öka effektiviteten och kvalitén i rättsväsendet; arbetet resulterade i slutbetänkandet *Ett effektivare brottmålsförfarande - några ytterligare åtgärder* (SOU 2005:117) och överlämnades till regeringen 2006.¹⁹ Beredningen (BRU) föreslog – tillsammans med flertal andra lagförslag i bl.a. RB och BrB – att utöka strafflindringsgrunderna till att även omfatta de fall där den tilltalade medverkat till utredningen av egen brottslighet.²⁰ Något antagande av detta lagförslag gjordes emellertid inte av regeringen.

Förslaget föll emellertid inte i glömska, utan regeringen beslutade 2009 att se över de lagförslag BRU lagt fram och en ny beredning, Påföljdsberedningen, tillsattes för detta arbete. Påföljdsberedningens uppdrag var bland annat att analysera och, vid behov, föreslå ändringar av billighetsskäl.²¹ Återigen resulterade arbetet i ett förslag om att strafflindring ska kunna ges när den tilltalade medverkat till utredningen av egen brottslighet.

Även om utredningarnas slutbetänkanden skiljer sig något lades de till grund för regeringens lagrådsremiss år 2014. Lagrådet har nyligen kommit med ett kritiskt yttrande och framfört att förslaget bör utredas ytterligare, och det är därmed inte säkert om strafflindringsgrunden kommer införas.

---

¹⁹ Kommittédirektiv 2000:90.

²⁰ SOU 2005:117, s. 23-33.

²¹ Kommittédirektiv 2009:60, s. 11.

3.2 Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

Regeringen har sålunda överlämnat förslaget att införa den nya strafflindringsgrunden som avser medverkan till utredning av egen brottslighet. Förslaget, som föreslås träda i kraft den 1 april 2015,²² är som nämnts grundat på de två statliga utredningarna från 2005 respektive 2012. Även om dessa slutbetänkanden till stor del närmast är identiska finns det vissa centrala skillnader vad gäller vilka förutsättningar som ska kunna ge strafflindring. Påföljdsberedningen framhäver att den tilltalades agerande och syfte – vilket utifrån objektiva fakta ska fastställas om den tilltalade framstår som mindre klandervärd – ska vara avgörande för bedömningen huruvida strafflindringsgrunden är tillämplig eller inte.²³ Beredningen menar att när den tilltalades medverkan beror på en verklig vilja att göra rätt för sig och ta ansvar för sina handlingar är förutsättningarna uppfyllda för att medge strafflindring.

Vad gäller BRU:s förslag grundas detta på omfattningen av den tilltalades medverkan till utredningen.²⁴ Den tilltalades syfte och visad ånger – vilket är centralt för nuvarande billighetsskäl – är således av supplementär betydelse.²⁵ Även om detta förslag till viss del har kritiserats av vissa remissinstanser, menar regeringen att en sådan ordning är lämpligare eftersom den undviker situationer där domstolen måste göra subjektiva bedömningar av den tilltalades syfte.²⁶ Vidare framhäver regeringen att skillnaden i praktiken mellan dessa två förutsättningar närmast är av symbolisk betydelse, eftersom omfattningen av den tilltalades medverkan till utredningen i de flesta fall torde överensstämma med graden av ånger hos denne.²⁷ Mot bakgrund av detta föreslås den exakta lydelsen vara:

"Vid straffmätning ska rätten utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta [...] om den tilltalade frivilligt angett sig eller lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet."²⁸

²² Lagrådsremiss: Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet (hädanefter kallad lagrådsremiss), s. 1.

²³ SOU 2012:34, s. 227.

²⁴ SOU 2005:117, s. 81ff.

²⁵ SOU 2005:117, s. 81ff.

²⁶ Lagrådsremiss, s. 15, 20.

²⁷ Lagrådsremiss, s. 20.

²⁸ Lagrådsremiss, s. 4.

Av central betydelse för att strafflindringsgrunden ska vara uppfylld är således att den tilltalades medverkan varit av väsentlig betydelse. Vad detta exakt är i det enskilda fallet är svårt att exemplifiera. Mot bakgrund av att strafflindringsgrunderna ska användas med försiktighet framhäver dock regeringen att den misstänktes uppgifter måste ha en konkret betydelse för utredningen – antingen genom att utredningen påskyndats eller underlättats väsentligt.²⁹ Exempel på brott som nämns i förslaget där strafflindring kan vara aktuell är när den tilltalade vid ekonomisk brottslighet visat vilka transaktioner som gjorts.³⁰

För att strafflindring ska medges är den tilltalades erkännande varken en nödvändig eller tillräcklig förutsättning.³¹ Detta torde vara naturligt mot bakgrund av att det är omfattningen av den tilltalades medverkan och inte syftet hos denne som är avgörande. Därmed kan den tilltalade få strafflindring när han medverkat till utredningen och erkänt vissa omständigheter, men bestridit exempelvis brottsrubriceringen eller att uppsåt förelåg.

Närmare regler om hur stor strafflindring som ska ges när bestämmelsen är uppfylld anges inte i lagförslaget. Istället anförs att strafflindringsnivå ska avgöras med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet, men att strafflindringsgraden som utgångspunkt i vart fall ska stå i proportion till graden av medverkan och brottets straffvärde.³² Det blir således till rättspraxis att närmare fastställa detta.

Slutligen ska något nämnas om BRU:s förslag att genomföra ett tillägg i 20 § förundersökningskungörelsen (1947:948). Beredningen menar att det bör framgå av förundersökningsprotokollet att den misstänkte medverkat till utredningen och på vilket sätt.³³ Genom en sådan bestämmelse i nämnda lagrum ges bättre underlag och förutsättningar för domstolen att bedöma om strafflindringsgrunden är uppfylld.³⁴ Regeringen avsåg dock detta förslag med motiveringen att det redan av befintligt

---

²⁹ Lagrådsremiss, s. 20f.

³⁰ Lagrådsremiss, s. 21.

³¹ Lagrådsremiss, s. 22-23. BRU ansåg att ett erkännande skulle vara en nödvändig förutsättning, se SOU 2005:117, s. 81.

³² Lagrådsremiss, s. 23.

³³ SOU 2005:117, s. 82.

³⁴ SOU 2005:117, s. 82.

lagrum följer att sådana anteckningar ska göras, och att en komplettering därmed inte fyller någon funktion.³⁵

---

³⁵ Lagrådsremiss, s. 24.

4. Förhørsreglerna

Förhör med den misstänkte under förundersökningsstadiet torde i många fall ha en avgörande betydelse för bevisinsamlingen. För den misstänkte förefaller nog förhöret i de flesta fall som en särskilt påfrestande situation. Det föreligger dock enligt 23 kap. 5 § RB en skyldighet att infinna sig till förhör, men någon skyldighet att svara på frågor eller tala sanningsenligt finns inte.

För att förhindra allt för inkvisitoriska förhörsmetoder stadgas i 23 kap. 12 § RB ett förbud mot otillbörliga åtgärder under förhör.³⁶ Syftet med bestämmelsen är vidare dels att säkerställa att de uppgifter som den misstänkte lämnar är grundat på frivillighet, och dels att undvika att förhandlingssituationer uppkommer mellan den misstänkte och de brottsutredande myndigheterna.³⁷ Av lagrummet följer bland annat ett förbud mot att medvetet använda oriktiga uppgifter, löften eller förespeglingar om särskilda förmåner, om syftet med detta är att framkalla ett erkännande eller annat uttalande. Att exempelvis använda felaktiga uppgifter om att ytterligare bevis föreligger gentemot den misstänkte eller att en medbrottsling erkänt gärningen är således förbjudet.³⁸ Däremot är det inte i strid med förhørsreglerna att framhäva vilka besvärande omständigheter som finns mot den misstänkte, anmärka motsägelser i dennes berättelse eller att använda ledande frågor.³⁹ Förhørsledaren måste dock självfallet beakta objektivitetsprincipen och hänsynsprincipen i enlighet med 23 kap. 4 § RB.

Det torde inte vara helt klart om det är förbjudet att under förhör ge förespeglingar om att strafflindring kan ges vid erkännande av brottet eller medverkan till utredningen. Departementschefen anförde i samband med tillkomsten av RB att ett framhållande om hur troligt det är att den misstänkte får strafflindring vid ett erkännande inte är i strid med förhørsreglerna.⁴⁰ Ekelöf är dock av uppfattningen att förhørsledaren inte bör framhålla att sådan strafflindring kan ges vid ett erkännande.⁴¹ Stöd för detta

---

³⁶ SOU 1938:44, s. 290.

³⁷ Lindberg, s. 206.

³⁸ SOU 1938:44, s. 290.

³⁹ Bring, s. 33-34.

⁴⁰ Borgström, s. 678.

⁴¹ Ekelöf V, s. 128.

ställningstagande finns att hämta från Riksåklagarens uttalande i klagomålsärendet ÅD 85-89. Fallet handlade om att en åklagare under slutförhör erbjöd den tilltalade inskränkning av åtalet om denne erkänner delar av ett narkotikaförvärv.⁴² Mot bakgrund av att absolut åtalsplikt råder enligt 20 kap. 6 § RB, konstaterade Riksåklagaren att erbjudandet av åtalsinskränkning – vilket i praktiken torde innebära förespeglning av straffflindring – innebär en otillåten förhörsmetod enligt 23 kap. 12 § RB.⁴³

Detsamma gäller för löften om att straffflindring kommer medges vid erkännande eller samarbete. Mot bakgrund av åklagares begränsade möjligheter att bestämma över påföljdsfrågan torde utrymmet för att ett sådant löfte skulle vara förenligt med förhørsreglerna vara än mer begränsat. Någon garanti för att löftet kommer infrias finns helt enkelt inte.⁴⁴

Av betydelse för den misstänktes rättsskydd har även rätten till att ha försvarare närvarande vid förhör. Detta är emellertid ingen absolut rättighet utan det följer av RB 23 kap. 10 § fjärde stycket att försvarare får närvara förutsatt att det inte innebär men för utredningen. Utrymmet för att vägra försvararen att närvara vid förhör är dock ytterst begränsade⁴⁵ och en utökad rätt till detta torde även följa av Europakonventionens bestämmelser.⁴⁶ Att försvarare närvarar vid förhör tidigt i brottsutredningen är något som Europadomstolen ansett vara grundläggande för en rättvis rättegång och av särskilt betydelse för att förhindra att den misstänkte gör belastande uttalanden.⁴⁷

Slutligen vad gäller bevismaterial som framkommit i strid med förhørsreglerna, följer det av 35 kap. 1 § RB att fri bevisföring och fri bevisvärdering råder.⁴⁸ Detta innebär att information som tillkommit i strid med lag, exempelvis förhørsreglerna, får som

---

⁴² Borgström, s. 673f.

⁴³ Borgström, s. 674ff.

⁴⁴ Det har dock i SOU 2013:17 föreslagits om att rätten ska vara bunden av åklagares påföljdsyrkande och inte kunna döma till en strängare påföljd än detta yrkande. Idag torde främst åtalsunderlåtelse, gärningsbeskrivningen, straffrekommendation samt strafföreläggande vara de främsta möjligheterna för åklagare att styra påföljdsfrågan.

⁴⁵ JO 2009/10, s.70.

⁴⁶ Ekelöf V, s. 141.

⁴⁷ Niculescu mot Rumänien, § 112.

⁴⁸ SOU 1938:44, s. 377.

utgångspunkt användas som bevismedel i rättegång. Däremot innebär sådan bevisanskaffning ett reducerat bevisvärde för dessa uppgifter.⁴⁹

---

⁴⁹ Ekelöf IV, s. 35-37.

5. Europakonventionen

5.1 Allmänt om Europakonventionen och rätten till en rättvis rättegång

Europakonventionen inkorporerades med svensk rätt 1995 i och med *lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*, och ska enligt detta lagrum gälla som lag i Sverige. Viss oklarhet torde dock råda vad gäller konventionens exakta ställning i svensk rätt eftersom det samtidigt är grundlagsreglerat⁵⁰ om att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Europakonventionen. Klart är dock att konventionens ställning i svensk rätt är stark – om än inte direkt likställd grundlag – och dess bestämmelser ska tillämpas i svenskt rättsväsende.

Rätten till en rättvis rättegång i artikel 6 Europakonventionen är den rättighet som har tillämpats mest av samtliga bestämmelser i Europakonventionen.⁵¹ Europadomstolen har således utvecklat en omfattande och nyanserad praxis för bestämmelsen, vilken ger ett flertal rättigheter för den misstänkte vid det straffrättsliga förfarandet. Rätten till tystnad, rätten att inte belasta sig själv och oskyldighetspresumtionen är centrala rättigheter som återfinns i Europakonventionens artikel 6 och som varje medlemsstat ska garantera vid förfarandet när någon anklagas för brott. Att dessa centrala rättsprinciper upprätthålls torde vara av särskilt stor betydelse – och kanske framförallt betydande risk att de inskränks – när det finns incitament, i form av strafflindring, för den misstänkte att hjälpa till med utredningen av egen brottslighet. Ett viktigt tillägg är dock att den misstänkte i vissa fall frivilligt kan avstå från domstolsprövning. Ett sådant avstående får emellertid bland annat inte strida mot något allmänt intresse⁵² och torde inte vara möjligt vid allvarigare brott.⁵³

Vad gäller plea bargain har Europadomstolen konstaterat att detta är relativt vanligt förekommande bland medlemsländerna och att det som utgångspunkt inte innebär en

---

⁵⁰ Se 2:23 RF.

⁵¹ Danelius, s. 146.

⁵² Thompson mot Förenade kungariket, § 43.

⁵³ Danelius, s. 197. För svensk del innebär t.ex. ett godkännande av strafföreläggande ett avstående från domstolsprövning.

kränkning av artikel 6 att den misstänkte får lägre straff vid tidigt erkännande eller medverkan till utredningen av egen brottslighet. Europadomstolen framhävde emellertid i målet *Babar Ahmad m.fl. mot Förenade kungariket* att en sådan åtalsuppgörelse under vissa omständigheter kan strida mot artikel 6 Europakonventionen. I domen ansågs följande alternativa grunder innebära att en kränkning av rättigheten eventuellt föreligger: 1. när skillnaden mellan straffet som utdöms vid erkännande eller medverkan i utredningen och straffet som utdöms vid sedvanlig rättegång är så betydande att det innebär ett otillbörligt tryck på den misstänkte att erkänna trots sin oskuld, 2. när åtalsuppgörelsen är så påtvingad att den helt åsidosätter den misstänktes rätt att inte belasta sig själv, eller 3. när åtalsuppgörelsen framstår som den enda utvägen för den misstänkte att undvika straff som innebär en kränkning av artikel 3 Europakonventionen.⁵⁴ En närmare beskrivning eller exemplifiering av när dessa situationer anses föreligga görs dock tyvärr inte i domen.

5.2 Rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv

Rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv är rättigheter som visserligen inte explicit framgår av artikel 6 Europakonventionen, men som ändå anses tillhöra rättighetens kärna. Rättigheternas tillhörighet till artikel 6 Europakonventionen fastställdes av Europadomstolen 1993 i målet *Funke mot Frankrike* och deras närmare innebörd har därefter utvecklats genom ytterligare praxis.⁵⁵ Vad gäller fallet *Funke mot Frankrike* – där Funke hotades med vitesföreläggande om han inte överlämnade vissa dokument – fastställde Europadomstolen att en misstänkt har en rätt att vara tyst och en rätt att inte behöva lämna över något som kan vara till dennes nackdel.⁵⁶ Att genom tvång, straff eller vilseledande förmå den misstänkte att lämna ifrån sig något eller emot dennes vilja berätta om information som är belastande, kan således innebära en kränkning av rättigheterna. Rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv är dock inga absoluta rättigheter, utan de kan under vissa omständigheter inskränkas.

---

⁵⁴ Babar Ahmad m.fl. mot Förenade kungariket, § 168.

⁵⁵ Ashworth, s. 146.

⁵⁶ Funke mot Frankrike, § 44.

I målet *John Murray mot Förenade kungariket* konstaterade Europadomstolen att även om rätten till tystnad är en del av kärnan för en rättvis rättegång, kan den misstänktes tystnad under vissa omständigheter ha negativ bevisverkan. I fallet hade Murray befunnit sig i ett hus där en frihetsberövad person hållits inspärrad. När polis anlände till huset hade Murray omedelbart gått upp för trappan där den frihetsberövade befann sig och försökt förstöra ett inspelat band.⁵⁷ Han hade sedan vägrat att förklara varför han befann sig i huset och under rättegång även vägrat att avge vittnesmål.⁵⁸ Europadomstolen framhävde i domen att när det finns så starka bevis – i detta fall i form av Murrays agerande när polis anlände och det faktum att han befann sig i huset – att det kräver en förklaring av den misstänkte, kan dennes tystnad ha negativ bevisverkan.⁵⁹ Europadomstolen betonade dock att det är endast i de fall där betydande och omfattande bevis redan föreligger, som den misstänktes tystnad kan ha negativ bevisverkan. Europadomstolen framhävde även att när polis och åklagare, utan fog för detta, aktivt varnar den misstänkte om att dennes tystnad och ovillighet att hjälpa till i utredningen kan ha negativ verkan för denne, kan utgöra indirekt tvång och innebära en kränkning av artikel 6.⁶⁰ I det aktuella fallet hade Murray emellertid inte uttalat sig varför detta saknade betydelse och någon kränkning av artikel 6 Europakonventionen ansågs därmed inte ha skett.

Vad gäller rätten att inte belasta sig själv är det svårt att fastställa rättighetens omfattning och räckvidd. Även om Europadomstolen i ett flertal fall behandlat rättigheten är dessa avgöranden ibland något otydliga och, till viss del, i strid med tidigare praxis.⁶¹ Klart är emellertid att Europadomstolen i ett flertal domar gjort skillnad på bevismedel som existerar, i förhållande till den misstänktes vilja, självständigt och bevismedel som inte existerar självständigt.⁶² Rätten att inte belasta sig själv har ansetts omfatta endast de förstnämnda bevismedlen. Att göra en exakt indelning av vilka bevismedel som tillhör vilken kategori är vanskligt, men exempel på

---

⁵⁷ *John Murray mot Förenade kungariket*, § 26.

⁵⁸ *John Murray mot Förenade kungariket*, § 48.

⁵⁹ *John Murray mot Förenade kungariket*, § 51. Även av 35 kap 1 & 4 §§ RB följer att tystnad kan ha negativ bevisverkan.

⁶⁰ *John Murray mot Förenade kungariket*, § 50. Samtidigt är det av central betydelse att den misstänkte informeras att dennes tystnad kan innebära negativ bevisverkan, se t.ex. § 56 i domen.

⁶¹ Se t.ex. *Funke mot Frankrike* och *Saunders mot Förenade kungariket*, där det sistnämnda fallet tillät att dokument som tillkommit under tvång kunde användas i rättegång, vilket går emot det tidigare avgörandet. Se även fotnot 71 & 75.

⁶² Se t.ex. *Saunders mot Förenade kungariket* och *Jalloh mot Tyskland*.

bevismedel som ansetts existera självständigt är blodprov, vävnadsprov för DNA-analys, urinprov och material som erhållits från husrannsakan.⁶³ Även om det inte är helt självklart torde information som den misstänkte endast har i minnet utgöra osjälvständigt bevismaterial och således omfattas av rätten att inte belasta sig själv.⁶⁴

Rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv har i målet *Allan mot förenade kungariket* även ansetts gälla vid förtäckta förhör. I fallet hade polis använt en informatör för att få fram information av den mordmisstänkte Allan. Allan, som tidigare använt sin rätt till tystnad, kom att berätta belastande uppgifter, vilka sedan användes till hans nackdel i en fällande dom.⁶⁵ Europadomstolen ansåg att detta bevisframkallande – genom vilseledande och utnyttjande av Allans utsatta position – stred mot rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv.⁶⁶

5.3 Ytterligare inskränkning av rättigheterna

Som nämnts har Europadomstolen ansett att rätten att inte belasta sig själv under vissa omständigheter kan inskränkas. Detta faktum betonades ytterligare i målet *Jalloh mot Tyskland* där Europadomstolen tillämpade en något nyanserad tolkning av rättigheten. I fallet misstänktes Jalloh ha svält en påse kokain och efter framtvungad kräkning användes denna påse som bevis mot honom i en fällande dom. Liksom i ett flertal tidigare mål konstaterade Europadomstolen att rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv är internationellt erkända rättigheter som är en del av kärnan i en rättvis rättegång i artikel 6 Europakonventionen.⁶⁷ Vidare framhövdes syftet med dessa rättigheter främst vara att respektera den misstänktes vilja att vara tyst och att förhindra felaktiga domar genom otillbörligt tvång från staten.⁶⁸ Bevismaterial som existerar självständigt i förhållande till den misstänktes vilja – vilket en påse narkotika i kroppen torde tillhöra⁶⁹ – omfattas däremot inte som utgångspunkt av rättigheten. Trots detta ansåg Europadomstolen att den aktuella situationen omfattades av rätten att inte belasta sig själv, eftersom en påse narkotika i kroppen inte direkt kan likställas med t.ex. ett

⁶³ Saunders mot Förenade kungariket, § 69.

⁶⁴ Ashworth, s. 151-152.

⁶⁵ Allan mot Förenade kungariket, § 52.

⁶⁶ Allan mot Förenade kungariket, § 52.

⁶⁷ Jalloh mot Tyskland, § 100.

⁶⁸ Jalloh mot Tyskland, §§ 100-102.

⁶⁹ Jalloh mot Tyskland, § 113.

blodprov och med hänsyn till det omfattande våld som använts, samt att artikel 3 ansågs vara kränkt vid bevisframkallandet.⁷⁰

Efter att domstolen fastställt att rätten att inte belasta sig själv var tillämplig på det aktuella fallet, ställde domstolen upp fyra kriterier⁷¹ för att undersöka om rättighetens kärna hade kränkts: vilken typ av tvång som använts och graden av detta tvång, det allmänna intresset av att klara upp och lagföra brottet, om det finns relevanta garantier för rättsäkerhet under lagföringsprocessen, samt hur bevismaterialet kommit att användas i rättegången.⁷² Vid tillämpningen av dessa kriterier bedömde domstolen att det allmänna intresset av att klara upp brottet inte var särskilt stort då det endast rörde sig om en småskalig gatulangare. Det tvång som hade använts vid framtvingandet av kränkningen var omfattande där förnedrande behandling förekommit i strid med artikel 3 Europakonventionen. Vad gäller kraven på rättsäkerhetsgarantier var dessa relativt tillfredställande, men brister ansågs likväl föreligga då Jalloh protesterat mot en läkarundersökning och endast kunnat kommunicera på bristande engelska. Slutligen hade bevismedlet, påsen med kokain, haft avgörande betydelse i domstolsavgörandet.⁷³

Europadomstolen kunde därmed, efter att ha tillämpat dessa kriterier, konstatera att det skett en kränkning av rätten att inte belasta sig själv.⁷⁴ Det kan visserligen argumenteras för att avgörandet inneburet att rättigheten har utökats till att, under vissa särskilda omständigheter, även omfatta bevismedel som existerar självständigt i förhållande till den misstänkte. Samtidigt, vilket torde vara av större vikt, har domstolen i och med domen öppnat upp för att rätten att inte belasta sig själv ytterligare kan inskränkas – framförallt med hänsyn till att det allmänna intresset kan beaktas vid denna bedömning.⁷⁵ Förutsatt att rättighetens kärna inte inskränks torde det således i vissa fall finnas utrymme för att tvinga den misstänkte att bidra till utredningen. Denna

---

⁷⁰ Jalloh mot Tyskland, §§ 113-116.

⁷¹ Tidigare torde det allmänna intresset av att lagföra brottet ej beaktats, se t.ex. Allan mot Förenade kungariket § 44.

⁷² Jalloh mot Tyskland, § 117.

⁷³ Jalloh mot Tyskland, §§ 118-121.

⁷⁴ Jalloh mot Tyskland, § 123.

⁷⁵ Dock har det allmänna intresset av att lagföra brottet i den efterkommande praxisen ibland utelämnats, se Choo, s. 66ff..

bedömning utifrån framförallt de fyra ovan nämnda kriterierna gäller även för rätten till tystnad.⁷⁶

5.4 Oskyldighetspresumtionen

Oskyldighetspresumtionen återfinns i artikel 6.2 Europakonventionen och stadgar att:

"Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts."

Grundläggande för att presumtionen upprätthålls är således att domstolen inte har en förutfattad mening om den anklagades skuld. Vidare har det, under vissa omständigheter, ansetts innebära en kränkning av rättigheten när utredande myndigheter pekat ut viss person som skyldig utan att dennes skuld har bevisats.⁷⁷ Som framgår av bestämmelsen omfattas endast den som är anklagad för brott av presumtionen. Anklagad för brott anses dock även omfatta de fall där åtal ännu inte väckts men där de utredande myndigheterna har en misstänkt som känner till denna misstanke.⁷⁸

Av oskyldighetspresumtionen följer även att det är de utredande myndigheterna som har bevisbördan för den misstänktes skuld och att varje tvivel ska verka till dennes förmån.⁷⁹ Europadomstolen har – även om det är ovanligt att bevisprövning behandlas i Europadomstolen⁸⁰ – anfört i målet *Telfner mot Österrike* att denna bevisbörda inte får omkastas på den misstänkte. I fallet, som gällde en trafikolycka och vem som framförde fordonet, grundades den österrikiska domen på att Telfner vanligtvis körde bilen och att han inte befunnit sig hemma den aktuella kvällen. Europadomstolen konstaterade att en dom som grundas på allt för svaga bevis, vilket ansågs vara fallet här, i själva verket innebär att bevisbördan placeras på den misstänkte vilket inte är förenligt med oskyldighetspresumtionen.⁸¹

---

⁷⁶ Sorokins och Sorokina mot Lettland, § 110.

⁷⁷ Se t.ex. *Allenet de Ribemont mot Frankrike*.

⁷⁸ Danelius, s. 310.

⁷⁹ Danelius, s. 318.

⁸⁰ Danelius, s. 319.

⁸¹ *Telfner mot Österrike*, § 18.

Då syftet med oskyldighetspresumtionen till stor del är att skydda den misstänkte från att de utredande myndigheterna använder otillbörligt tryck eller tvång för att förmå denne att medverka till utredningen – vilket kan innebära att bevisbördan i praktiken kastas om –, har oskyldighetspresumtionen ansetts vara starkt knuten till rätten att inte belasta sig själv.⁸² Rätten att inte belasta sig själv, och även rätten till tystnad, kan ses som ett skydd för att ändamålet med oskyldighetspresumtionen tillgodoses.⁸³

---

⁸² Saunders mot Förenade kungariket, § 68, se även Lundqvist, s. 53-54.

⁸³ Nowak, s. 226, 234.

6. Analys och slutsatser

För befintliga billighetsskäl är det av central betydelse att den tilltalade genom sitt agerande visat ånger och en vilja att göra rätt för sig. Som har konstaterats medger emellertid ingen av de nuvarande billighetsskälen explicit att strafflindring ges vid medverkan till utredningen av egen brottslighet. Som redogjorts för i avsnitt två står det dock klart att HD genom bland annat NJA 2008 s. 359 ansett att strafflindring, under vissa förhållanden, kan ges vid sådan medverkan genom den allmänt hållna punkt 8. Närmare bestämmelser om exakt vilka förutsättningar som måste föreligga för att medge strafflindring – exempelvis om det krävs omfattande medverkan eller visad ånger hos den misstänkte – finns emellertid inte. Mot bakgrund av detta torde ett införande av lagförslaget med uttryckliga regleringar både främja rättssäkerheten och leda till att fler medverkar till utredningen.

Den föreslagna strafflindringsgrunden grundas på att den misstänkte, i gengäld mot ett lindrigare straff, frivilligt bidrar till utredningen av egen brottslighet. Det kan emellertid konstateras att lagförslaget – till skillnad från övriga billighetsskäl, vilka anses vara orättfärdigt att inte ta hänsyn till – huvudsakligen motiveras av effektivitetsskäl. Endast de fall där det i väsentlig omfattning har bidragits till utredningen kommer strafflindring kunna ges och om den tilltalade visat ånger eller en vilja att göra rätt för sig saknar betydelse för denna bedömning.

Så för att besvara uppsatsens första frågeställning hur den föreslagna strafflindringsgrunden kommer att tillämpas kan följande sammanfattning göras. Den tilltalades medverkan måste, för att uppnå kravet väsentlig omfattning, ha medfört något konkret till utredningen och därmed antingen påskyndat eller underlättat denna väsentligt. Ett erkännande är varken en förutsättning eller tillräckligt för denna bedömning. Möjligheterna för den tilltalade att få strafflindring – även om strafflindring ska kunna ges för alla brott – beror således dels på vilket brott som begåtts och dels på vilka bevis som redan föreligger. Oavsett önskan hos den tilltalade att göra rätt för sig torde det i vissa typer av brott, exempelvis när han gripits på bar gärning, endast i undantagsfall finnas utrymme för att tillämpa strafflindringsgrunden. Som tidigare

nämnts är det framförallt de mer svårutredda brotten, exempelvis ekonomisk brottslighet och miljöbrott, som strafflindringsgrunden kommer bli aktuell och en helhetsbedömning ska göras av domstolen i det enskilda fallet om den tilltalades medverkan varit i tillräcklig omfattning.

Detta innebär i sin tur att man först i efterhand kan veta om ens medverkan kommer belönas eller inte, något som i min mening inte är särskilt rättssäkert. Visserligen är detta något som i och för sig inte skiljer sig från befintliga billighetsskäl. En avgörande skillnad är dock att lagförslaget motiveras av effektivitetsskäl och inte av orättfärdighetsskäl. En sådan ordning innebär, utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, att de brottsutredande myndigheterna får ett starkare påtryckningsmedel för att få den misstänkte att samarbeta, eftersom det enda som krävs för att få lindrigare straff är att medverkan varit av väsentlig betydelse för utredningen. För den misstänktes del kan detta leda till att han känner sig nödgad att bidra till utredningen för att inte riskera ett strängare straff. Risken för falska uppgifter eller erkännanden kan heller inte uteslutas. Lagförslagens rättsäkerhet kan vidare kritiseras mot bakgrund av åklagares begränsade möjligheter att bestämma över påföljdsfrågan; även om strafflindringsgrunden är uppfylld kan omfattningen av strafflindringen inte förutses.

Vad gäller den misstänktes rättsskydd vid brottsutredningen har en redogörelse gjorts för rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv. När den misstänkte utnyttjar dessa rättigheter och är passiv under utredningen kan detta, förutsatt att stark bevisning redan framlagts, i vissa fall endast ha negativ bevisverkan. Det har emellertid konstaterats att rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv, under vissa omständigheter, kan inskränkas. Trots detta är min bedömning att rättigheternas skydd är omfattande och påtryckningar av de brottsutredande myndigheterna på den misstänkte att mot dennes vilja hjälpa till med utredningen innebär i många fall en kränkning av rättigheterna. Samtidigt måste det betonas att den föreslagna strafflindringsgrunden grundar sig på den misstänktes frivillighet att medverka till utredningen och en vägran att göra detta kommer inte leda till strängare straff. Förutsatt att det inte föreligger någon av de situationer som Europadomstolen nämner i *Babar-fallet* – exempelvis att strafflindringen är för stor – torde därmed lagförslaget, principiellt, inte innebära en kränkning av dessa två rättsprinciper.

Det är dock av avgörande betydelse hur strafflindringsgrunden kommer att tillämpas i praktiken. Om den misstänktes medverkan inte är föranlett av frivilligt åtagande utan ett resultat av de utredande myndigheternas påtryckningar, aktualiseras rättigheterna. Det kan exempelvis röra sig om situationer där den misstänkte medverkat i utredningen genom förtäckta förhör, såsom i Allen-fallet, eller där den misstänkte vilseletts genom löften om lägre straff utan täckning i verkliga förhållanden. Nästa steg blir i sådant fall att avgöra – framförallt genom en tillämpning av de i *Jalloh-fallet* uppställda kriterierna – om en kränkning av rättigheternas kärna har skett och om det därmed råder ett förbud mot att använda det bevismaterial som framkommit i strid med rättigheterna. Utgången av en sådan bedömning kommer självfallet variera från fall till fall och det är svårt att ge något generellt svar. Klart är dock att endast i undantagsfall kan en inskränkning av rättigheterna anses vara godtagbar. Återigen måste det dock betonas att rätten att inte belasta sig själv inte omfattar bevismaterial som existerar självständigt i förhållande till den misstänktes vilja. Detta innebär att om den misstänkte mot dennes vilja exempelvis lämnat över dokument, vilket är något som anses existera självständigt, kommer situationen inte omfattas av rätten att inte belasta sig själv.⁸⁴

Vad gäller oskyldighetspresumtionen följer det av presumtionen att bevisbördan för den misstänktes skuld faller på de utredande myndigheterna och får inte omkastas på den misstänkte. Ett införande av den föreslagna strafflindringsgrunden kommer visserligen i sig inte innebära att denna ordning rubbas. Däremot är min uppfattning att när den misstänktes medverkan till utredningen belönas, finns det risker att oskyldighetspresumtionen till viss del urholkas. Ett införande av lagförslaget kommer rimligtvis innebära att den misstänkte lättare kan övertalas att delta i utredningen genom att framhålla att lindrigare straff i sådant fall kan ges. Om den misstänkte exempelvis felaktigt får intryck av att det redan föreligger starka bevis mot honom kan detta leda till att han medverkar i utredningen i hopp om att i vart fall få lägre straff. Av särskild betydelse är därmed att de brottsutredande myndigheterna genomför utredningen på ett objektivt sätt, uppfyller sin bevisbörda och inte söker genvägar genom att vilseleda eller på ett otillbörligt sätt övertala den misstänkte att medverka i utredningen. Att detta upprätthålls är även betydelsefullt för att presumtionen att den anklagade ska betraktas som oskyldig till dess att dennes skuld är bevisad inte åsidosätts.

---

⁸⁴ Förutsatt att situationen inte liknar den i *Jalloh-fallet*.

Det rättsskydd den misstänkte åtnjuter i form av otillåtna förhörsmetoder har i min mening en betydande roll för hur informationen framläggs om att strafflindring kan ges. Som tidigare har konstaterats får inte några löften utges under förhör om lägre straff vid erkännande eller medverkan till utredningen. Förespeglingar om hur stor strafflindring som kommer ges vid sådant agerande av den misstänkte får (förmodligen) heller inte göras. Risker för att dessa otillåtna förhörsmetoder tillämpas kommer troligtvis öka när det finns tydligt lagstöd för att strafflindring kan ges vid medverkan till utredningen av egen brottslighet. Med detta sagt är det dock ytterst tveksamt att endast en upplysning av lagens lydelse skulle vara i strid med förhørsreglerna. Detta måste dock göras på ett objektivet sätt – genom att exempelvis framhäva att rätten avgör påföljdsfrågan och att medverkan måste vara i väsentlig omfattning – så den misstänkte inte felaktigt får intrycket att strafflindring undantagslös kommer utges. Vidare är det i min mening än viktigare att försvarare tillåts närvara vid förhör för att minimera risken att den misstänkte utnyttjas och mot dennes vilja medverkar till utredningen.

Avslutningsvis är min uppfattning att ett införande av strafflindringsgrunden i föreslagen lydelse kan leda till vissa avvägningsproblem. För att följa de effektivitetsskäl som ligger till grund för lagförslaget måste betydande strafflindring ges för att den misstänkte ska få incitament att medverka till utredningen. Samtidigt torde en allt för generös strafflindring medföra en risk att den misstänkte kan känna sig tvungen att medverka, och därmed leda till att dennes rättsskydd till viss del urholkas.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.

SOU 1986:14 Påföljd för brott.

SOU 2005:117 Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder.

SOU 2012:34 Nya påföljder.

SOU 2013:17 Brottmålsprocessen.

Propositioner

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Kommittédirektiv

Kommittédirektiv 2009:60 En översyn av påföljdssystemet.

Kommittédirektiv 2000:90 En beredning för rättsväsendets utveckling.

Lagrådsremiss

Lagrådsremiss Straffflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet, lämnad den 28 augusti 2014.

Litteratur

Ashworth, Andrew & Redmayne, Mike: *The criminal process*, fjärde upplagan, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Borgeke, Martin: *Att bestämma påföljd för brott*, andra upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2012.

Borgström, Peter: *Riksåklagaren kritisk mot "plea-bargaining" och den s k kronvittnesmetoden*, Juridisk Tidskrift, 1989/90, s. 672.

Bring, Thomas; Diesen, Christian & Wahren Wilton, Alexandra: *Förhör*, tredje upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2013.

Choo, L-T Andrew: *Privilege against self-incrimination and criminal justice*, Hart Publishing Ltd, Oxford, 2013.

Danelius, Hans: *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, fjärde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2012.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik & Heuman, Lars: *Rättegång Fjärde häftet*, sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik & Pauli, Mikael: *Rättegång Femte häftet*, åttonde upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2011.

Frändberg, Åke: *Om rättssäkerhet*, Juridisk Tidsskrift, 2000/01, s. 269.

Lindberg, Gunnel: *Om åklagareetik*, SvJT, 1997, s. 197.

Olsson, Thomas: *En ny strafflindringsgrund*, SvJT, 2010, s. 483.

Zila, Josef: *Om rättsäkerhet*, SvJT, 1990, s. 284.

Ågren, Jack: *Billighetsskälen i BrB 29:5 – berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*, Jure Förlag AB, Stockholm, 2013.

Rättsfallsförteckning

Svenska rättsfall och JO avgöranden

NJA 1991:255

NJA 2008 s. 349

JO 2009/10 s. 68

Rättsfall från Europadomstolen

Case of Funke v. France, no. 10828/84, dom den 25 februari 1993

Case of Allenet de Ribemont v. France, no. 15175/89, dom den 15 februari 1995.

Case of Saunders v. United Kingdom, no. 19187/91, dom den 17 december 1996.

Case of John Murray v. The United Kingdom, no. 18731/91, dom den 8 februari 1996.

Case of Telfner v. Austria, no. 33501/96, dom den 15 mars 2001.

Case of Allan v. The United Kingdom, no. 48539/99, dom den 5 november 2002.

Case of Thompson v. The United Kingdom, no. 36256/97, dom den 15 juni 2004.

Case of Jalloh v. Germany, no. 54810/00, dom den 11 juli 2006.

Case of Babar Ahmad and others v. The United Kingdom,
no. 24027/07, 11949/08 och 36742/08, dom den 6 juli 2010.

Case of Niculescu v. Romania, no. 25333/03, dom den 25 juni 2013.

Case of Sorokins and Sorokina v. Latvia, no. 45476/04, 28 maj 2013.